

Isusovo Uskrsnuće.

Piše **O. Petar Grabić**, franjevac.

Si autem Christus non resurrexit,
inanis est ergo praedicatio nostra in-
anis est et fides vestra. I. Kor. XV. 14.

1. Uskrsnuće u misli sv. Pavla.

Već u početku kršćanska se je misao sa osobitim zanimanjem obraćala Kristovu uskrsnuću. Ona je u njemu nalazila oslon svoga opstanka. Bez sumnje da su i druga zamjerna Isusova djela uplivala na prvotnu kršćansku nauku i njezinu istinitost potvrđivala, ali je kršćanska svijest osobitu snagu crpala iz ovog doista zamjernog događaja. Sva čudesa, koja je Isus tijekom svog zemskog života učinio, nijesu postigla toliku moć i snagu u staroj kršćanskoj teologiji kao uskrsnuće. Toliku je snagu kršćanska svijest u ovaj dogmat postavljala, da je o istinitosti ovog velikog događaja ovisila sva ona zamjerna Isusova nauka, koja je u sebi krila neodoljivu reformatornu moć, koju je čovječanstvo u ono doba toliko izgledalo. Da u našoj tvrdnji ni najmanje ne pretjerujemo, vidi se već po tom, što kod sv. Pavla nalazimo svjedočanstvo te kršćanske svijesti, koju je sv. Pavao mnogo izrazitije nego li mi u to malo riječi orisao. On kaže: „Ako Isus nije uskrsnuo, uzaludno je naše propovijedanje, a uzaludno je i vaše vjerovanje“. Nije li sv. Pavao, prvi kršćanski teolog, toliko cijenio Isusovo uskrsnuće, da je o njemu cijelu kršćansku pojavu ovisnom učinio? U misli velikog Apostola, ako je Krist uskrsnuo, kršćanska nauka ima smisla; ako pak nije, tad je ona bez vrijednosti, uzaludna, mrtva. Već sv. Pavao udara ovoj istini apologetičnu vrijednost, koji je karakter ova istina kroz cijelu svoju povijest u svijesti kršćanskoj sačuvala.

Kao što su se prvi kršćani na ovu istinu pozivali, tako se još i danas moderni apologete s jednakim pouzdanjem k njoj utječu. Koju kritičnu važnost ima ovo općenito kršćansko uvjerenje i na čemu se ono temelji, to ćemo dokazati. Ne ćemo a priori zaključivat, da je kršćanska tradicionalna nauka prava i kritična; druge nazore bezobzirno zabacujući. Kad naš razum podvrgne analizi ovu historičnu, ili kako bi moderni rekli, religioznu istinu, vidjet ćemo poslije nepristrana i objektivna razmatranja, kakovom se ova istina pri svijetlu zdrave kritike ukazuje. Sa starim teorijama samo ćemo se letimično pozabavit, jer njihovo tumačenje Isusova uskrsnuća već se je kod samih protivnika preživjelo, pa zbilja ne zaslužuje, da se tim nazorima na dugo i široko bavimo, kad su gotovo svu važnost u modernoj religioznoj psihologiji izgubili.

2. Važna činjenica.

Prije nego li počnemo pojedine nazore nabrajati, nužnim nam se čini da nešto unaprijed rečemo, što će biti podesno za bolje shvaćanje raznih tumačenja.

Jedna je pojava kod svih evanđelista, koja zaslužuje svu našu pažnju, a ta je nevjerovanost bilo učenika bilo inih osoba, koje igraju ma koju ulogu u povjesti Isusova uskrsnuća. Ova je činjenica osobito u savremenoj kritičnoj, psihološkoj povjesti nužna, jer na put staje tolikim krivim nazorima, koji Isusovo uskrsnuće pripisuju živoj mašti učenikâ i vjernikâ. Ako se pak dade kritično dokazati, da se oni ne samo nijesu nadali, nego dapače i uz iste dokaze nijesu htjeli tako lako vjerovati, tada sve psihopatološke teorije znatno gube od svoje vrijednosti.

Ne da se zanijekati, ako sa malo pomnije proučimo ono, što su evanđelista pisali, da ne nailazimo na ono oduševljenje, na onu tvrdvu vjeru u Isusovo uskrsnuće, kako to mnogi još dandanas tvrde. Duševno raspoloženje nimalo ne stoji u prilog Isusovu uskrsnuću.

Psihička zanesenost ne može se staviti kao uzrok ovog velikog katoličkog dogmata, nego sasvim naprotiv. Ako bespristrano rasuđujemo evanđeliste, moramo doći do tog zaključka: da je Isusovo realno, stvarno uskrsnuće bilo poticalom vjere, koju kod apostola i njihovih pristaša opažamo; a nipošto pak ne izbija, da su vjera, zanesenost, ljubav ili što slična samu

činjenicu kao takovu, a da se ona nije ni dogodila, u svijesti kršćanskoj pobudile. Ako netko hoće, bez ikakva kritičnog dokaza, da po psihopatičnoj metodi tumači ovu povjesnu istinu, mislimo, da nema prava. No, ako tko želi da slijedi nagone modernog religioznog voluntarizma, tad mu je prosto izmišljat; ali za kritičara jedino ono ima vrijednost, što iz autentičnih dokumenata izvire. Da su evanđelja barem u svojoj cjelini autentična, to nam ne mogu niti isti protivnici zaniijekati. Da vidimo: jesu li naše misli s razlogom utvrđene?

Promotrimo li ono, što o uskrsnuću piše sv. Matej gl. XXVIII., ne vidimo ni kod Marije Mandaljene ni kod druge Marije, da su došle pohoditi Isusov grob, već unaprijed vjerujući u njegovo uskrsnuće. Sama uputa anđelova o tom nam je najjasniji dokaz. Anđeo im kaže: „Nemojte se plašiti, znam, da Isusa propetoga tražite. On nije ovdje. Uskrsnuo je, kako je i rekao“. Da su žene došle sa vjerom u njegovo uskrsnuće, ova bi uputa bila suvišna. Rekne li tkogod, da ovaj dokaz nije apodiktičan, mi to priznajemo. Uza sve to nepristrani nam protivnik mora barem ovo priznat: da ovaj tekst i cijeli kontekst imadu mnogo veću moć da dokažu razložitost naše tvrdnje o neprethodnom vjerovanju, nego li protivničke, koja ide za tim, da sve s prethodnom vjerom protumači. Ova posljednja nauka nema nikakva dokaza kod sv. Mateja i naznačeno poglavlje barem neupravno istu isključuje. Kod istoga sv. Mateja opažamo, da ni kod učenikâ nije vladala ona ugrijana, čuvstvena vjera, kad su barem neki od njih — a bilo ih je po riječima sv. evanđelista 11 — uza sve to, što su ga vidjeli, ipak o njemu posumnjali. Uza sva razna tumačenja, koja se odnose na riječi *oi δὲ ἐδίστασαν, quidam autem dubitaverunt*, ipak barem najmanje što možemo zaključiti jest to: da ni u misli sv. Mateja ne pokazuje se u apostolâ ona napeta vjera, da nijesu lakovjerni, kao što si to moderni, pa i stari kritičari, umišljaju.¹

Vidjeli smo, da u pripovijedanju prvog evanđelja ne nalazimo dokaza duševnom raspoloženju za uskrsnuće propetog Nazarenca. Kakogod što je kod sv. Mateja neka duševna prethodna zebnja isključena, tako joj isto ni u pripovijedanju sv. Marka ne nalazimo traga. Ne samo da kod sv. Marka ne naziremo nikakva znaka psihičnoj težnji za slavom Isusova uskrsnuća, nego

¹ Knabenbauer, Comment. in evangelium secundum Matthaëum. Pročitaj tumačenje cijelog poglavlja XXVIII.

kod njega, ako je potrebito, još jasnije izbija na površinu naša tvrdnja, koja ide za tim da dokaže: e je činjenica uskrsnuća pretekla vjerovanje, a ne da je vjera u prvoj kršćanskoj svijesti bila uzrokom samog ovog doista čudesnog događaja. Markov nam opis ne pruža nikakva dokaza za protivničku tvrdnju, dočim za našu imade ih bez sumnje na pretek. Tko može reći, da su Marija Mandaljena, Marija Jakovljeva i Saloma, vjerujući u Isusovo uskrsnuće, ipak došle da mu miomirisom svoju ljubav iskažu?! Da su one već unaprijed bile osvjedočene, da je Isus uskrsnuo, ne bi se moglo protumačiti njihovo putovanje k Isusovu grobu s miomirisima. Naša se tvrdnja jasno razabira i iz ove činjenice. Marija Mandaljena navješćuje učenicima, da je Isus uskrsnuo i da ga je ona vidjela. Vjeruju li oni na njezinu dojavu? Ne ćemo mi odgovarat, nego čujmo evanđelista, što on kaže: „I oni čuvši, da žive i da ga je ona (Marija Mandaljena) vidjela, ne vjerovali.“¹ Ne samo to da nijesu Mariji Mandaljeni vjerovali, nego dapače ne vjeruju niti dvojici između učenika, koji su ga vidjeli. Kod učenika dakle ne nalazimo žive vjere. Kod njih nema znaka psihičkoj zagrijanosti. Ovo znade sam Isus. Po pisanju Markovu on kori učenike radi njihove nevjere.²

Uopće današnja kritika hoće da prikaže evanđeliste kao nekritične, koji nijesu puno o činjenicama religioznog značaja razmišljali. Mnogi drže, da se je pod vidom religije mogla u njihovu religioznu dušu uvući i koja povjesna laž. Premda uvažavamo zdravu modernu kritiku i premda priznajemo, da smo mi u povoljnijim prilikama da kritično rasuđujemo, ipak se s modernim nazorom u ovom ne slažemo. I ako nijesu evanđelisti i prvi kršćani imali uređenu hermeneutiku, ipak se ne može zaniijekati, da nijesu imali one naravne rasudne moći, koja se u svakoj razumnoj duši nahodi. Već bi se mogli barem neupravno ob ovom osvjedočiti iz onoga, što smo rekli o sv. Mateju i sv. Marku, ali nam našu tvrdnju još bolje evanđelist sv. Luka potvrđuje. Samo ova činjenica, koja je kritički utvrđena, da na vijest Isusova uskrsnuća nijesu učenici odmah povjerovali, dokazuje nam, da nijesu bili ravnodušni prema istini i laži. Njihovo duševno raspoloženje nam barem to

¹ Mc. 16, 11.

² Tko želi pak znati i ostala pitanja, a koja mi ne tičemo, jer su izvan našega naumljenog cilja, neka pročita Knabenbauerov „Commentarius in evangelium secundum Marcum“, tumačenje gl. XVI.

dokazuje, da su imali oni težnju, koju svaki od nas ima, a koja ide za tim, da se o istinitosti stvari osvjedoče. Kao što kod prvih dvaju sinoptika opažamo, da se uskrsnuće onako živo ne očekuje, kako bi to neki htjeli, to isto u još jasnijem obliku kod sv. Luke opažamo. Značajan je Lukin izraz, koji se nalazi u poglavlju XXIV! Marija Mandaljena i žene javljaju učenicima ono, što su doživjele. Pa što učenici na ovo? Pokazuju li se lakovjerni? Ne! oni ne vjeruju vjesnicama ovog zamjernog događaja. Dapače oni drže tlapnjom sve njihovo pripovijedanje. „*Et visa sunt ante illos, sicut deliramentum, verba ista; et non crediderunt illis*“. (Lc. 24, 11.)

Isus se ukazuje učenicima, ali oni mu ne vjeruju. Misle, da vide duha a ne svog učitelja. „*Existimabant se spiritum videre*“. Isus videći njihovu nevjeru, nastoji da ih o realnosti svog uskrsnuća osvjedoči. „*Ostendit eis manus et pedes*“.¹

Što se tiče sv. Ivana i on nam isto tako kao i tri sinoptika pruža nedvojbenih dokaza za naše mišljenje. Osobito je značajno vladanje sv. Tome. Možemo reći, da je on tipičan dokaz nevjerovanosti Isusovih učenika.

Kažu mu drugi učenici, da su vidjeli Gospodina. On im odgovara: dok ne vidim na rukama njegovim rupotine od čavalâ i prstom je ne opipam; i dok rukom bok mu ne opipam, ne ću vjerovati. Poslije osam dana, kad je sv. Toma bio zajedno s drugim učenicima, dođe Isus i reče Tomi: Stavi prst tvoj ovamo i opipaj mi ruke; pruži ruku i dotakni mi se boka i nemoj biti nevjeran nego vjeran. Ne ćemo sada ulazit u pitanje, da li se je sv. Toma doista dotakao rukû i boka Isusova ili nije. Za naš je cilj to glavno da dokažemo, da nije sv. Toma u duševnom zanesenju očekivao Isusovo uskrsnuće. Njegov nam slučaj upotpunjuje ono, što smo uopće rekli o svim učenicima, t. j. da je izvan djelokruga njihove duševnosti napeto očekivanje Isusove uskrsne slave.²

Mogao bi nam tko prigovoriti, da malo ili ništa ne dokažu evanđelisti, a evo zašto. Prije svega nije stalno, da je njihovo pisanje odraz povjesnih istina. Nijesu li to mogle biti

¹ Cursus Scripturae Sacrae auctoribus R. Cornely, J. Knabenbauer, Fr. De Hummelauer, Commentarius in Lucam.

² Knabenbauer, Commentar. in evangelium secundum Joannem, tumačenje poglavlja XX.

njihove osobne misli, koje nijesu imale doticaja sa kolektivnom svijesti prvih kršćana? Pa ako je i bio odraz kršćanske duše, slijedi drugo pitanje: nijesu li prvi kršćani u drugom svijetlu, a ne u onom povjesnom, ove zamjerne činjenice uzimali? Na ova bismo pitanja mogli odmah odgovoriti, ali od toga za sada odustajemo. Ove poteškoće zato ne rješavamo, jer ćemo tijekom raspravljanja, kritično raščinjajući razne nazore, morat se na ove poteškoće osvrnut.

3. Vijest o Isusovom uskrsnuću.

Vijest o Isusovom uskrsnuću nije baš ni na iste savremenike najpovoljniji utisak učinila. Žudije su išli za tim, da s njegovom smrću i svaka mu se uspomena izgubi. Kakovo je bilo njihovo duševno raspoloženje prema Isusu, odatle se razabira, što su ga se željeli živa otresti. Vijest o njegovu uskrsnuću, ponovnom daklen životu, morala je porazno djelovati na njihove narodne i religiozne predrasude. Što učiniše njegovi neprijatelji, da zabašure taj čudesni događaj, koji je doista proizveo cijelu revoluciju u religioznom životu? Nagovoriše stražare groba, da reku, dok su oni spavali, da su ga učenici iz groba ukrali (Mt. 28, 13.). Potkupljeni stražari dali su doista tu kategoričnu izjavu. Nijesu se bojali zakona; tã još im u ušima zvonilo ono, što su im poglavice svećeničke zajamčili. „*Et si hoc auditum fuerit a praeside, nos suadebimus ei et securos vos faciemus*“ (Mt. 28, 14.). Lukavo su se ponijeli, kad su svjedočanstvo vojnikâ u svoju korist htjeli izrabiti. Premda je u njih na prvi mah okretno vladanje, ipak, kad čovjek hoće da zaniječe pa i vrhunaravnu istinu, upada u besmisao, koji zdrava pamet osuđuje. Svjedoci su spavali, a ipak tvrde, da su ga učenici iz groba ukrali! Pravi nesmisao! Na ovo nas je već veliki sv. Augustin upozorio: „*O infelix astutia, dormientes testes adhibes? vere tu ipse obdormisti qui scrutando talia defecisti*“.

Nema sumnje, da su se bezvjerci i razni heretici kao i žudije danju i noću trudili, da pobiju Isusovo uskrsnuće. O nazorima prošlih vijekova nije treba puno razbijati glave, a to s dva razloga. Prije svega ti nazori nijesu mogli da prkose vremenu, pa su s njim i iščezli; s druge pak strane, sve ono što su stari protiv uskrsnuća iznijeli, sve se to pod drugim oblikom u modernom sinkretizmu naučava.

4. Paulusova teorija.

U pobijanju uskrsnuća mašta je ljudska baš produktivna. U prvom redu evo nam Paulusa¹ sa svojim nazorom. On kaže, da Isus nije umro. Prevarili su se oni, koji su ga mrtvim smatrali. On se je tek pričinio mrtvim. Paulus dopušta, da su Isusa i pokopali. No kako on tumači Isusovo uskrsnuće? Evo ovako. Isusa je spasila njegova mladenačka snaga. Mladost je prebrdila sve one udarce i muke. One su ga na prvi mah onesvijestile. K svijesti se povratio zato, jer ga je s jedne strane nosila mladenačka snaga; s druge pak one mirodije, kojima se običavalo mrtve mazati, i kojih miomiris na nj je ljekovito djelovao. Kad se je tako u grobu (!) okrijepio, iz njeg je izašao, učenicima se ukazao i za sobom ih zanio.

Što da rečemo o toj Paulusovoj teoriji? Kakvu ona znanstvenu važnost ima? Nama se čini, da se njegovo raspravljanje ne može nikomu svidjeti, a evo zašto. Ne ćemo ga rasuđivati sa stanovišta kršćanskog, jer bi nam se moglo reći, da kritiku izričemo prama već ustaljenim načelima. Mi ćemo ga prosudit s naravnog gledišta. Prije svega cijelo je njegovo pripovijedanje nenaravno. Sam priznaje, da je žudijama stalo do toga, da ga na smrt osude i umore. Naravna je psihologija zahtijevala, da taj svoj posao kako treba kraju privedu. Prividna je smrt svakako i s ovog razloga nenaravna. Nenaravan je skroz opis, kako je izašao iz groba, ukazao se učenicima i u njihovoj ih tuzi tješio. Mnogo je naravnije, da tako iznemogao čovjek sam potrebuje utjehe, i u tako žalosnom stanju malo bi komu palo na pamet, da drugome utjehu pruža. Nerazumljiva je njegova okrepa u grobu. Pa sve da je i došao k svijesti; kako je mogao kamen s groba odvaliti? Svakomu se nevjerojatno čini, da bi onako iznemogao čovjek mogao odstraniti veliki kamen! Što na ovo odgovaraju pristaše Paulusovi? Oni kažu, da je grom u kamen udario i tako Isusu lijepu uslugu učinio, da je mogao iz groba pobjeći! Ovakovo tumačenje u vijeku kritike ne zaslužuje da se pobija. Dobro kaže Pesch, da se ovom tumačenju

¹ Heinr. Eberh. Gotilob Paulus, protestantski teolog, racionalist (1761—1851) u svojem djelu „Exeget. Handb. III. 785. sqq. 929. seqq. Cfr. Chr. Pesch: „Praellectiones dogm. t. I. ed. III. 1903. p. 123.

i sami protivnici izrugavaju. Sam D. F. Strauss¹ kaže, da ovo mnijenje ne može da protumači ljubavi i zanosa, koje kod učenika Isusovih opažamo.

Cijela pojava, kako ju Paulus umišlja, ni najmanje ne odgovara realnosti, nije povjesna. Kad se radi o Isusovu uskrsnuću, nije pitanje o samoj mogućnosti događaja, da li se mogao onako dogoditi, kako to Paulus hoće da prikaže. Ovo se pitanje u drugom svjetlu nama ukazuje. Ono nam se predstavlja kao povjesna činjenica, pa kao takovu ne smijemo kojekakvim hipotezama rješavati, nego povjesnim dokazima, koje su nam vijekovi o tom namrli. Gdje su pak ti povjesni dokazi, o tom nam ništa spomenuti spisatelj ne zna reći. Ako on za neoborive dokaze ono drži, što sam po svojoj mašti ili dobroj volji izmisli, takovi će dokazi najviše zadržat individualnu vrijednost za samog auktora, a nigda se ne će moći da nametnu kritičkom zdravom razumu, a to je za nas dosta. Gornji je opis skroz nenaravan. Ovako se, po naravnu sudeć, nije moglo po običnim zakonima dogoditi. Sve da se je onako i dogodilo, to je moralo bit po čudu. A zar je racionalist Paulus za čudesa?! I ako on to ne priznaje jezikom, zdravom bi logikom morao da ovako zaključi. Tã on se je i zanio za ovim tumačenjem, da poruši evanđelska čudesa. To vjerujemo. Ali nam je opaziti, da je kritici mnogo lakše dopustiti evanđelska čudesa, potkrijepljena povjesnim dokazima, nego li ona čudesa, koja nam Paulus bez dokaza namiće.²

5. Reimarusova mudrolija.

Kao što se nazor Paulusov već na prvi mah i malo upućenom kritičaru nevjerojatan čini, tako isto ni stari nazor, samo pod novim oblikom od Reimaruša³ prikazan, nije bio sretnije ruke. Cijela ova teorija, oko koje se je rečeni pisac toliko trudio,

¹ D. F. Strauss: „Das Leben Jesu für das deutsche Volk.“ Bonn 1895. str. 378. Cfr. Chr. Pesch, „Ein halbtot aus dem Grabe Hervorgekrochener, sich Umherschleichender, der ärztlichen Pflege, des Verbandes, der Stärkung und Schonung Bedürftiger und am Ende doch dem Leiden Erliegender konnte auf die Jünger unmöglich den Eindruck des Siegers über Tod und Grab des Lebensfürsten machen, der ihrem späteren Auftreten zu Grunde lag...“

² Cfr. E. Le Camus, Vita di nostro Signore Gesù Cristo, traduz. italiana, Brescia 1900., sv. II., str. 618.

³ Cfr. „Wolfenbütteler Fragmente eines Ungenannten“ n. 5. Cfr. Chr. Pesch, l. c. str. 125.

svodi se na to, da su apostoli na prijevaru ovaj dogmat u svijest kršćansku turili. Isus nigda nije uskrsnuo. Učenici su htjeli, da Isus i nadalje igra ma kakovu ulogu. Kad se je politička uloga njemu i učenicima izmakla, tad su učenici htjeli, da barem u religiji ne dožive poraza. Da im to uspije, proglaše ga uskrsnulim. Po pristašama ovog nazora, da im prijevara što bolje uspije, ukradu tijelo Isusovo i sakriju ga. Po njihovu mišljenju prazan grob imao je da bude jedini dokaz Isusova uskrsnuća!

Ovaj nazor osim toga što je skroz samovoljan, t. j. bez ikakva dokaza izmišljen, on je — kao što bi moderni rekli — i sa strane psihološke skroz neshvatljiv. Iz povijesti Isusove proistječe, da su ga gotovo svi učenici u njegovim najposljednjim časovima na cjedilu ostavili. Bez sumnje prije su ga ljubili, za njim se zanašali, dapače ga Sinom Božjim nazivali. Kad je Isus prevideo njihovu malodušnost, prerekao je jednomu između svojih najzagrijanijih učenikâ t. j. Petru, da će ga i on tri puta zanijekati. Petar se kune, da se to nigda ne će dogoditi. Kad su pak neprijatelji digli hajku na Isusa, svezana ga na sud, pa na stratište vodili i Petra je, tog najgorljivijeg učenika, malodušnost spopala. Bojao se je svoje kože, pak je na riječ jedne službenice zanijekao onoga, komu je prije pun vjere i zanosa rekao: *Tu es Christus Filius Dei vivi!* Ne samo da se je Petar Isusu iznevjerio, nego i drugi dapače nijesu imali ni toliko srca, da bar svog učitelja kao Petar iz daleka slijede.

Što se međuto događa? Žudije nesmetano muče Isusa, propinju ga, pokopavaju.

Poslije ovog krvnog čina učenici se osokoliše, tijelo mu iz groba ukradoše i slavnim ga po uskrsnuću proglasiše! Ovaj je skok skroz nenaravan. Učenici, koji su se do krajnosti malodušnima pokazali, još dok im je učitelj u životu bio, sad na jedamput postadoše tako odvažni, da ne samo tijelo mu ukradoše (što bi bilo doneklen lakše dopustiti), nego postadoše tako gorljivi sljedbenici, da su za ljubav njegove nauke i svoj život pregarali.

Osvjedočeni smo, da će svaki, koji i malo poznaje razvoj ljudskih čuvstava, mahom zaključiti, da je gornje tumačenje sa strane ljudske psihologije skroz nemoguće. Ako prisutnost vođe nije mogla izliječiti njihovu malodušnost, sjegurno će to još manje uspjeti njegovu mrtvom tijelu bez života, bez snage. Zanos se učenika poslije smrti Isusove ne da na ovaj način tumačiti. On se svakako mora tumačiti kao neka pojava nadnaravna, izvan-

redna. Ako je ova činjenica izvanredna, vanredan joj uzrok treba da tražimo. Ako hoćemo da ovaj pojav logično protumačimo, moramo dopustiti neki izvanredan utjecaj na psihološko raspoloženje učenikâ, koji na jedan mah ostavljaju svoju prvašnju malodušnost, a mjesto zauzimlje u cijeloj povjesnici besprimjerna srčanost. I ova se evolucija kod njih nije zbila nakon godinâ i godinâ, nego nakon nekoliko samo dana, a i ova je činjenica za psihologa doista važna.

6. Strauss, Renan i Pflleiderer.

Sami su protivnici uvidjeli, da ovdje malo prije izneseni nazori malo ili nimalo ne zadovoljavaju, s toga su tražili zgodniji način, kako da utru put svojim naturalističnim teorijam. Da postignu svoju svrhu, evo nam Straussa, Langa, Holstena, Hausratha, Renana, i Pflleiderera¹ sa njihovom naukom poznatom pod imenom *Visionshypothese*. Po njihovoj nauci, po sebi se razumije, da nikako ne smijemo dopuščat uskrsnuća. Naprosto ga zanijekati, to se spomenutim spisateljima ne sviđa. Tâ to ne bi bilo znanstveno! Kad bi naprosto činjenicu zanijekali, tad njihovo zabacivanje ne bi imalo znanstvene vrijednosti. Uskrsnuće je tu! Evangelisti i drugi novozavjetni pisci tvrde, da je Isus uskrsnuo. Kako to protumačit? Evo na ovaj način.

Strašna smrt, koju je Isus prama povjesnim dokazima bez sumnje prepatio, porazno je djelovala na živčani sustav apostolâ. Bili su do krajnosti zbunjeni. S jedne strane obećanja Isusova o njegovoj moći, o njegovu slavodobiću; a s druge užasni prizori, koji se prigodom njegove muke odigravahu. Što se pak događa u ovakom nevropatičnom stanju? Evo što. Isusova proročanstva, njegovi govori o slavodobiću tako su duševnost učenikâ obuzela, da svi ostali utisci sramote i poniženja, koja je za vrijeme muke doživio, pri snagi prvih tako

¹ „Allerdings ist der Gekreuzigte zum Leben und Herrsein erstanden — wenn nicht leiblich, so doch im Glauben und für den Glauben seiner Jüngergemeinde . . . Dass aber diese Gewissheit der Jünger vom Leben des Gekreuzigten sich in die Form von Visionen kleidete, in welchen das Heilandsbild, das in ihrer Seele lebte, mit dem Scheine der Leibhaftigkeit vor ihr Auge trat, ist eine psychologisch völlig begreifliche (!) . . . Erscheinung, deren wunderbarer Charakter in nichts anderen besteht, als in der schöpferischen Kraft eines Glaubens und einer Liebe, die stärker sind als der Tod“. Pflleiderer: „Geschichte der Religion“ str. 195.

jakih živčanih utisaka iščezavaju. U ovom bolesnom, do krajnosti napetom stanju prosu se glas, koji su žene potvrdile, da je Isus, kako je proreкао, uskrsnuo. Žene, koje su bile pod još snažnijim utiscima Isusove slave i njegova proročanskog duha, bile su prve, koje su tu veselu vijest apostolima donijele. Oni pak u tako uzbuđenom položaju najradije se odazvaše glasu, koji im žene navijestiše. Ta duša im je već prije tu istinu zorno osjećala. Učenici slabi glas ženskinjâ prihvatiliše i svi u jedan glas klikoše: *Resurrexit sicut dixit.*¹

Treba priznati, da se ovom tumačenju velika važnost iz početka pripisivala. Vrijednost ovoga tumačenja dnevno se smanjivala. Tomu se nije ni čuditi. Na prvi mah ova je nauka mnoge očarala, jer se je prikazivala pod novim oblikom, pa se je mislilo, da će konačno srušiti vrhunaravni karakter kršćanstva, kojem se mnogi duhovi, materijalizmom zadahnuti, nikako nijesu mogli priviknuti. No kad je minuo prvi zanos, i kad razum ljudski nije se mogao sa samom frazom zadovoljit, ovaj je nazor pri kritici zdravoga uma počeo da blijedi.

Nepristrani je kritičar uzeo ovaj Straussov nevropatični prikaz, pa ga je ispoređivao sa novozavjetnim spisima, koji nam gotovo jedini mogu dati pravu sliku kršćanstva i njegovih povjesnih događaja. U ovoj kritičnoj analizi tanji je kraj izvukao Strauss i drugovi mu.²

Protivnici su se pozivali na duševno stanje učenikâ. Rekli su, da se kod njih razabira živčana bolest (nevrosis) ili baš, ako ćemo čisto govoriti, njihov opis prikazuje učenike pod uplivom nemile bolesti paranoje t. j. ludosti. Oni ne samo učenike za tupane drže nego dapače i sve one, koji u Isusovo uskrsnuće kao povjesnu istinu vjeruju.

U koliko mi znamo, oni su samo tvrdnju iznijeli, ali ju dokazima ni najmanje nijesu potkrijepili.

¹ „Le cri „Il est ressuscité!“ courut parmi les disciples comme un éclair. L'amour lui fit trouver partout une croyance facile. Que s'était — il passé . . . C'est ce que, faute de documets contradictoire nous ignorerons à jamais. Dissons cependant que la forte imagination de Marie de Magdala joua dans cette circonstance un rôle capital. Pouvoir divin de l'amour! moments sacrés où la passion d'une hallucinée donne au monde un Dieu ressuscité“. Renan: „Vie de Jésus“ str. 449. Cfr. Schill-Oskar Witz: „Theologische Prinzipienlehre“ 1903. str. 330.

² Strauss: Das Leben Jesu, kritisch bearb. II³. str. 684. seqq.

Renan prikazuje evanđeliste, ma da oni svi i nijesu bili očevidci Isusova uskrsnuća, kao ljude podložne utiscima, koji se samo kod čeljadi pokvarenih moždanâ opažaju. Dokazâ za ovu tvrdnju, kako rekosmo, nema, dok za protivno mišljenje, t. j. da učenici nijesu bili u onakovom duševnom stanju, ima ih mnogobrojno. Koji su to dokazi? Evo jedan općeniti. Evanđelisti u svojim spisima pokazuju naravno zdravo poimanje. Oni pišu takom dosljednošću, da ni najproniciaviji psiholog ne može da opazi barem onakovih nevropatičnih pojava, koje im se prišivaju. Da ne ostanemo na općenitoj tvrdnji, evo konkretnog dokaza. Otvorimo sva četiri evanđelista. Pročitajmo njihovo izvješće o Isusovu uskrsnuću. Njegovo uskrsnuće napeto ne očekivaju. Već sama ova činjenica, koju smo gore dokazali, znatno slabi protivnički nazor. Javljaju im, da je Isus uskrsnuo. Vjeruju li odmah? Nipošto, nego hoće da se po svom vlastitom iskustvu osvjedoče. Ovaj proces kod osoba bolesnih na živcima ne opažamo. One ne traže dokazâ. Slijepo se podaju svom čuvstvu, koje im tako svijest preotme, da u opće i ne znadu, što će reći dokaz. Ovo je drugi teški udarac Straussu, Renanu i družini. Učenici hoće dokazâ, dokazi im se pružaju. Isus im se ukazuje, s njima jede, dopušta, da ga radi boljeg osvjedočenja rukama pipaju. Ukazuje im se ne jedan put, nego više puta za 40 dana. Poslije ovako jasnih, očitih dokaza, apostoli i prvi učenici vjeruju. Molimo čitaoce, da pomno na ovo pripaze. Može li se naći naravnijeg ponašanja u spoznanju neke činjenice? Prije svega učenici uskrsnuća ne očekivaju, barem ne u onakom slijepom zanesenju; uskrsnuće im dojavljuju, ali oni dojavi na prvi mah ne vjeruju. Ako ovo vladanje ne odaje naravno zdrava čovjeka, tad mi sjegurno ne znamo, što da dalje rečemo. Nadamo se, da će ova opažanja za svakog nepristrana čitaoca biti kao smrtni udarac razvikanoj *Visionshypothesi*.

7. Objektivno zavaravanje.

Pod ovom poznatom *Visionshypothesom* dolazi još jedno mišljenje, koje je ovomu skroz oprečno. Dok Strauss niječe Isusovo uskrsnuće i dok on sve to ugrijanoj mašti učenika pripisuje, dotleml Keim, Schweizer, Schenkel, Holtzmann, Lotze i drugi uskrsnuću daju objektivnu vrijednost. Oni kažu, da uskrsnuće ne smijemo pripisati mašti, nego da je Bog sve one

pojave objektivno, izvan moždana učenikâ proizveo. No uza sve to, po njihovoj nauci, Isus se nije njima sopstveno ukazivao, niti je on baš onako stvarno uskrsnuo, kako ga nalazimo u misli apostolâ i prvih učenika.

Dobro kaže uvaženi apologeta Gutberlet, da se ovomu nazoru sa apologetičnog stanovišta ne bi moglo baš puno pri-govarati, da nije nekih drugih posljedica, koje bi bile doista kobne. Jasno se razabira, da rečeno tumačenje dopušta čudesa. Apologeta ide za tim, kako da čudesima dokaže božansko Isusovo poslanje. Strogo govoreći uskrsnuće moglo bi se rabi-t za istu apologetičnu svrhu. Ali kao apologete treba da i na ovo pomno pripazimo. U kom svijetlu apostoli i uopće kršćanska prva misao uzimlje uskrsne objave? Smatraju li ih oni kao čudesa za potvrdu Isusova nauka; ili ih oni drže kao objektivnu, stvarnu pojavu samoga Spasitelja? Tko pročita evanđelja, taj mora da zaključi, da u njihovoj psihologiji jedinu ulogu igra onaj Isus, koga su propeli, pokopali i koji je on isti stvarno uskrsnuo i njima se prikazivao. Gornji se nazor od onih, koji dopuštaju čudesa, nikako ne može dopustiti, a evo najjednostavnijega razloga.

Sam Bog može činiti čudesa. U našem slučaju Bog čini objektivne one pojave, a zašto? Uprav za to, da dokaže istinitost Kristove nauke. Njegova je pak nauka i ta: da će nakon tri dana uskrsnuti. Konačno Bog čini čudesa u potvrdu onoga, što ne opstoji. Ta čudesa mjesto da učenike vode pravim putem, mjesto da ih rasvijetljaju, ona ih sve to više zaglupljuju. Oni vjeruju, da govore s Isusom, koji je uskrsnuo, a on to nije. Ne bi li ovako ponašanje bacalo dosta ružnu moralnu sliku na Boga, koji se u ovoj teoriji predstavlja kao auktor čudesa. Moralni je smisao, koji se protivi gornjoj nauci, a na koji nužno treba da pazimo.¹

8. Modernistični „Credo“.²

Pri svijetlu moderne kritike, rekli bismo, da su svi navedeni nazori potamnili. Moderni vijek hoće život, hoće evoluciju, staro ga ne zadovoljava. U ovoj svojoj težnji za nečim novim, savr-

¹ Gutberlet: Lehrbuch der Apologetik. Münster. 1904, str. 368.

² Što se uopće tiče filozofije modernista, upućujemo čitaoce na jezgro-vitu raspravu Dr. Fr. K. Eterovića „Pijo X. i filozofija modernista“, koja je izašla u „Hrvatskoj Straži“ god. VIII., svezak III.

šenijim, što imade veću praktičnu vrijednost, naravno da hoće dati novih vidika i na ovo najglavnije čudo kršćanske religije t. j. na Isusovo uskrsnuće. Jer je moderno stanovište odveć važno za poznanje religijozne kritike i jer nam njihov konkretni nazor o uskrsnuću jasnu sliku daje, u kojoj vidimo tumačenje svih religijoznih istinâ, s toga ćemo se prilično nadugo s modernim tumačenjem zabaviti. Da naše raspravljanje bude vjerno i iz prvog izvora, pred očima su nam djela Alfred-a Loisy-a i Eduarda Le Roy-a, koji su bez sumnje auktoriteti u modernističkoj religijoznoj kritici. Osobito ćemo se pak osvrnut na knjigu „Dogme et critique“ u kojoj nam Le Roy kroz punih stotinu stranica moderno stanovište gotovo iscrpljivo prikazuje.

U opće moderna religijozna kritika, barem ona, koja vlada u samom katoličkom taboru i dolazi pod imenom modernistične, ne želi prekinuti svaku svezu sa katoličkom Crkvom. Dapače zastupnici modernistične kritike usuđuju se nazivati vjernim sinovima sv. Crkve (Murri, Tyrrel, Le Roy, Loisy). Onaj, koji nije vješt njihovu pisanju, na prvi mah ne može ni shvatiti pravi smisao njihovih riječi. Dapače onima, koji su neupućeni, može se vladanje crkvene vlasti prama njima prestrogim pričiniti. Modernisti take izjave daju, da im je heterodoksnu težnju dosta teško zamijetiti.

Le Roy prije nego će se upustit u raspravu o Isusovu uskrsnuću, evo kakovu vjeroispovijed čini. On kaže: „Ja vjerujem bez ikakve ograde (restriction), da je Isusovo uskrsnuće jedan čin objektivno stvaran i to čin, koji ima najveći stepen stvarnosti, što se daje pojmiti, dapače kažem, da je Isusovo uskrsnuće u tolikoj mjeri stvarno, da ga ljudska misao ne može nikad savršeno (adéquatement) izraziti; ja iz sve duše (avec énergie) odbijam svako tumačenje moje misli, koja se ne bi na ovu izjavu svodila.“¹

Pri ovako kategoričnoj izjavi, komu bi mogla i pomisao doći, da je Le Roy uza sve to ipak u toku svoje rasprave pravo značenje Isusova uskrsnuća porušio?! Ne ćemo ga a priori osuđivat, poradi česa se Le Roy na bogoslove najviše tuži. Mi ćemo pomno slijediti ga uzastopce i dokazati, da uza sve njegove pismene izjave, ipak mu zdrava logika mnogošta radi nedosljednosti zamjera.

¹ E. Le Roy, Dogme et Critique, 4. izd. 1907, str. 155.

9. Stvarnost, duša moderne filozofije.

Dobro kaže Le Roy, da za razumjet ga hoće se prije svega da se znade: što je ta stvarnost (réalité), koju on smatra dušom moderne filozofije (l'âme de la philosophie moderne). On kaže, da je nemoguće stvarnost umišljat kao nešto izvan naše misli. Stvarnost izvan naše misli ne opstoji, nego ako ona opstoji, to jedino može da zahvali uplivu naše misli, koja ima stvarajuću moć (activité créatrice). Stvarnost se ne da označiti nego životnim riječima, koje se nalaze u povjesti našeg psihičkog života. Realnost jedino tad ima smisla, ako ju uzmemo u odnošaju sa spoznajnim modernim dinamizmom.

Drugim riječima nauka je francuskog pisca ova: Mi razlikujemo našu pamet, koja poznaje, od stvari koju poznaje (dualizam). Na pr. mi kažemo: Isus je uskrsnuo. Ova naša izjava ima dva vida: jedan je, što mi znamo da je uskrsnuo, a drugi je, da je zbilja Isus i izvan našega razuma otrag XIX. vijekova uskrsnuo. Dočim u modernoj filozofiji tako se ne smije uzimat. Ako mi kažemo, da je Isus uskrsnuo, to je plod ne povjesnog događaja, nego plod našega uma, koji je tu istinu sam za se stvorio (dinamični monizam).

10. Le Roy i Bergson.

Premda se moderni hoće, barem na jeziku, da drže u svojoj kritici daleko od bilo kog filozofskog utjecaja, čini nam se, da u ovom nijesu baš sretne ruke. Ovo se osobito opaža kod Loisy-a i Le Roy-a. Ovaj posljednji u svojem djelu „Dogme et critique“,¹ gdje se govori o uskrsnuću Kristovom, očito je pod uplivom Bergsonove filozofije, ako se prisposdobi sa djelom Henri Bergsona „L'évolution créatrice“.²

Ne samo da se jednakost o postanku poznanja (gnoseogonija) iz navedenih djela razabira, nego sam Le Roy tvrdi i to na toliko mjesta, da je pod uplivom Bergsonova dinamičnog evolucijonizma. No uza sve to, što se Le Roy zanaša za Bergsonovom filozofijom i što uskrsnuće, kako ćemo tijekom rasprave vidjeti, baš na dinamičan, praktičan način, kako moderna filozofija hoće, tumači; on ipak, kad mu se je predbacilo, da bi on htio, da se Crkva modernoj filozofiji prilagodi, tu je objedu od

¹ E. Le Roy, op. c. 1907, str. 157.

² Bergson, op. c. Paris 1908, str. 7.

sebe odbio¹. Premda Le Roy odbija utjecaj moderne filozofije na vjerska pitanja, ipak je toj istoj filozofiji postao rob u svom tumačenju. On sam izričito priznaje, da je znanost i savremena filozofija uzrokom, zašto se moderni vijek opire drevnom nazoru u kršćanskim dogmatima. Dapače kaže, da isti vjernici moraju pristat uz moderne prigovore, koji se protiv katoličkih istina iznose, a zašto? Uprav zato, jer poznaju duh našega naprednog doba². Logično pak slijedi, ako se kršćanski nazor upriliči duhu moderne znanosti i filozofije, da će tada prestati ona opreka, koja ga od modernog shvaćanja rastavlja.

Ako ovo ne znači podređivati nauku Crkve jednoj stanovitoj filozofskoj nauci, koja modernim duhovima mota, tad mi zbilja ne znamo, što drugo može da znači podređivanje?!

11. Dvije vlastitosti.

Kazali smo, što je stvarnost (réalité) u misli Bergsonovoj i pisca Le Roy. Vidjeli smo, da ona izvan nas ne opstoji. Njezino je mjesto jedino u mislećem subjektu. Po nauci modernih ova stvarnost treba da imade dvije vlastitosti, a te su 1) da odolijeva sebi protivnoj kritici (Résistance à la dissolution critique) i 2) da bude nepresahljivim izvorom kojega dobra ili drugim riječima, da bude čovjeku korisna. (Fécondité inexhaustible). Evo, kako to dalje Le Roy tumači.

1. Stvarnost dolazi u doticaj s ljudskom kritikom. Nju čovjek gleda, promatra, na tezulju je stavlja. Kolikogod kritika osvaja, toliko realnost gubi. Naravno, ako čovjeku uspije da s kritikom stvarnost obori, tad ona nema nikakve vrijednosti, već je bez značenja, mrtva.

2. Što Le Roy govori o drugom svojstvu stvarnosti, t. j. da bude vrelom blagostanja, to se je moglo sve svesti na već označeno prvo svojstvo, t. j. da prkosi kritici.

Sam on kaže, ako nam neka stvar daje sve ono, što od nje naš duh traži, da je ona tada u pravom smislu riječi realna.

¹ Le Roy, l. c. p. 284. „La foi ne serait pas davantage à la portée de tous, parce qu' on aurait substitué M. Bergson à Aristotele; les objections resteraient exactement les mêmes; et, croyez-le bien, la pensée des philosophes ne se sentirait pas plus libre pour cela“.

² str. 13. „C' est un fait encore que quiconque (même parmi les croyants) a vraiment compris l' esprit et les méthodes de la science et de la philosophie contemporaines ne peut que donner son assentiment à ces objections“.

Dosljedno, ako naš duh traži, da stvarnost udovolji njegovoj kritičnoj težnji, tad bi se na jedno i kritično odolijevanje i izvor plodonosnosti svodio. Ako bi stvarnost bila u tolikoj mjeri moćna, da bi kritiku zadovoljavala, tad bi bez sumnje bila moćna da sa svojom životnom snagom i potkrijepi kritiku. On kaže, da „réalité“ ne smije samo da bude hranom našem umu nego i srcu. Ona mora da u sebi imade toliko blaga, pa da zadovolji našim intelektualnim i moralnim zahtjevima. Štoga ona više žive i štoga ona više blaga posjeduje, da nas zadovolji, to je ona u savršenijem stupnju realna. Izgubi li pak tu moć da nam bude od koristi, tad je izgubila i smisao za opstanak. Kako svak vidi, mi stojimo pred modernim utilitarizmom.

12. Jedna zamjerka.

Moderna misao, koju zastupa Le Roy, zamjera današnjoj apologetici, što je onako površna. Dogmat uskrsnuća treba bolje upoznati. Neophodno je nužno, da se naša misao više sa unutrašnjom vrijednosti ovoga dogmata upozna, nego da se na samoj njegovoj fizičkoj pojavi zaustavlja. Nikako ne može da uđe u glavu našem kritičaru nazor, kog se kršćanski apologete nedvojbeno drže. Sam on kaže, i u tom se zbilja ne vara, da se uskrsnuće obično ovako poimlje. Isus je na križu umro, pokopan bio, pa po svojoj smrti treći dan uskrsnuo. Nu kako se poimlje ovo uskrsnuće? Oni ga uzimlju kao nešto fizična, pojavna, što se je moglo ćutilima zamijetiti. Uskrsnuće smatraju, kao da je ono oživljenje već mrtvog tijela (réanimation du cadavre).

Ovo shvaćanje Le Roy nazivlje običnim, pučkim, ali takovo poimanje više je stvar mašte nego li filozofije (plus imaginative que philosophique).

Za sada ne ćemo ulaziti u potanje razglabanje razlogâ, koji su naveli Le Roy-a i svu silu modernih mislilaca, da zabace uopće svako čudo, pa i uskrsnuće; ili bolje, kako oni kažu, da zabace neka teološka razmatranja, koja nijesu savremena. Le Roy na toliko mjestâ očitô kaže, da ne ide za tim, da sruši uskrsnuće, nego dapače da ga bolje utvrdi i prama modernoj misli upriliči. Poslije ćemo vidjet barem u glavnom sve razloge, kojima hoće da obori tradicijonalno poimanje, a svoje da u moderno kršćanstvo uvede. Sada ćemo pak još bolje vidjeti njegova filozofska načela, koja su, kako nam se čini, ako ne i isključivo, utjecala na kritičnu stranu njegova raspravljanja.

13. Snošaj između duha i tijela.

Uopće u uskrsnuću dvije stvari treba da razlikujemo: duh i tijelo. Po skolastičnoj nauci duh je oblik tijela, on mu daje snagu, život. Bez duha naše bi tijelo bilo bez snage, bez života — mrtvo. U staroj filozofiji duša je različna od tijela, jedno se od drugog može stvarno rastaviti. Naša duša, koja zamjećuje vanjske predmete kao: čovjeka, životinju, palače, brda i ostalo, pri svijetlu svojeg razuma jasno razabira, da je to sve različno od nje, da to nije ona. Ona promatra vanjske predmete, prirodena joj svijest kaže, da ona zajedničko individualno bivstvo s njima nema.

Ovo shvaćanje, koje nam se čini jedino umjesnim i stoga razloga, što je naravni odraz naše razumne duše, ipak se modernima ne mili.

Gore smo istakli srodnost misli, koja veže Le Roy s Bergsonom. U svom daljnjem umovanju opaža se, da je Le Roy dosljedan svom idealnom dinamičnom monizmu. U misli ovoga filozofa, kako to sam priznaje, opstoji materija, tijelo; ali se namiče pitanje: kako materija opstoji? Je li ona nešto različna od samoga duha? Bi li ona opstojala, kad uopće ne bi ni bilo barem ograničenoga duha?

U ovom se filozof od nas razilazi. Dok mi tvrdimo, da tijelo može i bez duha opstojati, dotle se Le Roy stavlja na skroz oprečno stanovište. On izričito kaže, da materija bez sumnje opstoji, ali da je njezin opstanak po duhu uvjetovan. Ona, t. j. materija ne opstoji nego u duhu i po duhu¹. Njezina sveza s duhom tako je jaka, da je nitko od njega ne može rastaviti. O kako da i ne bude? kad između nje i duha nema bitne razlike. Filozof razlikuje dvije vrste materijalnosti: prvu nazivlje čista materija (*matière pure*). Što je ona u misli modernog filozofa? To je jedna snaga, koja se namiče samom duhu i sili ga na rad, koji on na vanjski način očituje. Drugu materiju zove stvarnom, izrazitom, konkretnom. A što je ona? Kako ju Le Roy shvaća? On kaže, da ona nije ništa drugo nego djelo duha, koji ju je zato

¹ Da nam se ne bi predbacilo iskrivljivanje misli, ili se posumnjalo o nepristranosti našega raspravljanja, evo navodimo radi kritike riječi francuskog pisca, koje zbilja jesu najvjerniji odraz njegova filozofskog stanovišta: „... la matière existe sans doute, mais elle n' existe que dans et par l' esprit, intérieurement et relativement a l' esprit“. Bergson: „L' evolution creatrice“ str. 267.

učinio, da svoju snagu bolje razvija i da se s njom služi. Dosljedno ovom načelu čovječje tijelo jest učinak duha, koji se sa svojim tjelesnim mehanizmom u svom radu poslužuje.

Le Roy opaža, da mi ne smijemo gledat materiju u odnošaju prama svakom pojedinom duhu (par rapport à chaque esprit individuel). Mi materiju treba da uzmemo u njezinom sveopćem djelovanju (action collective). Uza sve to, što je idealista, ipak priznaje, da se svaki pojedini duh rađa pod uplivom već opstojeće materije, koja ga ograničuje. Duh, koji se pod uplivom materije porodio, s njom počne gospodariti, te poslije sam sudjeluje u izradbi nove materije, koja ne opstoji nego samo u odnosu prama razumu.

Le Roy dalje razvija svoju nauku i kaže, da je veći dio materije pao u besvijesnost i postao automatičan. Ona materija, koja je morala da bude pokorna svom stvoritelju t. j. duhu, digla se proti njemu. Materija samosilno i neodoljivom snagom djeluje na duh¹. Ona umanjuje duhovnu slobodu, koja bi morala da ima vrhovno pravo. Ljudski razvoj (progrès humain) stoji u tom, da se otme ovom pogubnom uplivu.

Što je naše tijelo po ovom nazoru? Koju ono ulogu igra?

Naše tijelo nije ništa drugo nego skup djelovanja (fonctions). Ono je sastav naših navika. Jednom riječju ono je stroj, koji nam u praktičnom životu služi. Što je pak ono, što ovo naše tijelo čini baš našim? Na ovo nam odvrća Le Roy: što ga čini našim jest to, što smo ga mi sami učinili (construit par nous). Naše je zato, jer se mi s njim služimo i ono nas izrazuje. Takovu sličnost nalazimo između duše i tijela, da je mi ne možemo označit.

Ona nauka t. j. skolastična, koja uči, da su tjelesa između sebe rastavljena, nije nužno istinita. Nauka tjelesnog razdijeljenja (du morcelage) može imati samo praktičnu vrijednost (valjda u koliko nam je lakše na ovaj način tjelesa poimat). Tijelo, materija ne sliči jednoj ploči mozaika, čije su čestice jedna uz drugu, ali ipak rastavljene. Tjelesa nisu rastavljena a niti jedno od drugog različno. Tijelo, koje nam se ukazuje od drugih rastavljeno, ne smijemo ga takovim držati. Mi moramo u tomu, na prvi pogled rastavljenom predmetu, da gledamo samo

¹ Kako Le Roy tvrdi, ova je nauka u uskom odnošaju sa kršćanskom naukom o istočnom grijehu!

jednu točku, koja je u bitnom spoju sa svim što bitiše. Svako tijelo ne prikazuje zasebne opstojnosti, nego je ono vjesnik sveopćeg, neprekidnog bića (monizam).

Općenita nauka, koja vrijedi o svim tjelesima, ona ista vrijedi i za naše tijelo. Ono nije ništa različito, odijeljeno od drugih tjelesa. Naše tijelo na koncu nije drugo nego cijeli svemir, koji s našim duhom žive (*Notre vrai corps au fond, c' est l' univers entier en tant que vecu par nous*). Ono što naša obična ćutila zamjećuju i što mi našim tijelom nazivljemo, to je samo materija više djelatnosti a manje besvjesnosti, nego li druga, u kojoj naš duh ne radi.

Događa se pak, da naš duh ostavlja svoje tijelo, a to s jednostavnoga razloga, što mu više ne može u praktičnom pojavnom životu da služi. Tjelesni se stroj pokvari, razbije, vrijeme ga uništi. Duša, kad ga vidi u tom stanju, jednostavno ga napušta; a ono padne u carstvo besvjesne materije. Ovo *Le Roy* nazivlje „smrt“. Po njegovu nauku mi ne smijemo držati, da je duh, poslije nego je zapustio svoj tjelesni stroj, ostao bez tijela. Ne, on je ostao sa tako zvanim čistim tijelom (*matière pure*). U njemu je ostala snaga, da po svojoj miloj volji opet uzme stroj, koji će mu bolje u njegovim operacijama poslužiti (moderna *metempsihosa*).

Ako naš duh čini sebi stroj za svoje djelovanje, pa makar to i ne bilo ono prvo tijelo, koje je napustio, to možemo reći, da bi to bilo uskrsnuće u svom vlastitom tijelu — *resurrectio in carne propria*. Ovo uskrsnuće slično je drugom rođenju, pa zato treba jednako o njem da sudimo. Kao što čovjek prvi put stvara tijelo i njim se služi; tako isto čini i ovaj put. Pa kad je ono prvo tijelo bilo njegovo vlastito, zašto da ne bude ovo potonje, koje je njegova snaga sebi za porabu prečinila?! Dapače možemo reći, da je ovo drugo tijelo jedno te isto s onim prvim (*c' est le même corps*), a evo zašto. Rekli smo, da duša svederno ima budi koje tijelo (*matière pure*). Ovo pak tijelo nije bitno različito niti od onog, koje je naš duh napustio, niti od onog, koje ponovno uzimlje. Ako nema pak bitne razlike, zašto se ovo novo tijelo ne bi moglo nazivati jedno te isto s onim prvim?

14. Vrhunaravno uskrsnuće.

Opaza francuski pisac, da je sve ovo, što je rekao o uskrsnuću, nešto skroz naravna. Kada duh sam sebi i poslije svoje

smrti stvara tjelesni mehanizam, kojim se u svom životu služi, takovo uskrsnuće nazivlje on pojavnim, naravnim. Ali se nešto drugo traži, ako hoćemo da uronimo u samo značenje vrhunaravnog uskrsnuća. Za ovo se traži, da saznamo značenje slavnoga tijela (*corps glorieux*).

No poslušajmo, što nam u ovako mučnom pitanju Le Roy objavljuje! Pazimo, na koji nas način u ovo otajstvo uvodi.

Slavno tijelo jest ono, koje se sasvijem besvjesnog stanja oslobodilo. Ono je ostvarilo najveće ideale svoga života. Ono nam se ukazuje u savršenom razvoju svog skrovitog blaga i svojih moći. U ovom stanju tijelo nam prikazuje čitav svemir, koji žive u nama, ali ne više u neradu i besvjesnom stanju, nego u pravoj svojoj svjetlosti u potpunoj slobodi. Kad tijelo dopre do ove visine, tad ono ne poznaje ni patnje, ni bolesti, ni iste smrti. Ono slavi konačnu pobjedu nad istočnim grijehom, koji naš duh uz materiju veže. Ova konačna pobjeda uzrokom je, zašto takovo tijelo duhovnim nazivljemo.

Takovo slavno tijelo ne može se našim običnim ćutilima zamijetiti. No treba ipak da znamo, da je naša duša po svom slavnom tijelu u cijelom svemiru i da je ona prisutna u vremenu i u prostoru. (*Par lui (corps) et in lui l' âme est immanente à tout le déterminisme cosmique, présente à tous le parts de l' espace et du temps*). Ovo je tijelo u potpunoj svojoj stvarnosti. Ništa ga više ne ograničuje. Kako da ga što ograničuje, kad je ono sve zapreke slavodobitno prebrdilo?!

Obično naše tijelo mi vidimo. Ono se nama kao nešto osobno, pojedinačno, pojavno čini, a zašto? Razlog je tomu jasan. Ograničenju, njegovoj pojavnosti strani uzrok je materija, koja ga sapinje. Kod slavnoga tijela sve ovo iščezava. Ono više ne poznaje granica. Ono je svagdje i na svakom mjestu. Gdje god je ono, tu je središte pravog života; a ono je u cijelom svemiru; dakle je vâs svemir poljana njegova svemogućeg djelovanja. Kakogod je naša duša prisutna u svakoj česti našeg tijela i kakogod ona u cijelom tijelu djeluje, tako isto i slavno tijelo u kosmosu svoje operacije izvada. Mi ovo tijelo ne možemo vanjskim načinom vidjeti, ali, ako dublje u ovaj fizični svijet zaronimo, tu ćemo ga naći, jer je tamo prisutno, niti je od prave fizične realnosti odijeljeno.

Neka nitko ne misli, da slavno tijelo nema uskiñ veza i s ovim običnim, koje ćutilima gledamo. Naše obično tijelo

jest kao sjeme, iz kog se razvija slavno. Ovo je došlo do potpunog svog razvoja, kamo i ono teži. Sva naša tjelesa nijesu jedno od drugog rastavljena. Ta naša tjelesa nijesu nego uda jednog organizma, koji ona sačinjavaju (*formons un seul et unique organisme*). Ako sva tjelesa ne sačinjavaju nego samo jedno tijelo, tad bez sumnje da nam je uskrsnuće svima zajedničko. Slavno tijelo ili uskrsnuće očitovat će u nama ono, što mi jur u našim tjelesima ili u velikom zajedničkom tijelu kao u sjemenu posjedujemo. Ne samo da je uskrsnuće ljudima zajedničko, nego se ono odnosi na sve ono, što nosi, pa bilo i tračak materije na sebi. Po ovoj je nauci ljudima i živinama, biljkama i rudama uskrsnuće zajedničko dobro. Uskrsnuće je cilj, prama komu se sve razvija. Kad dopre do ovog razvoja, tad će sve biti jedno u Bogu, a Bog će biti sve — panteizam.

Kad smo već vidjeli, što je uskrsnuće naravno, a što ono slavno, nužno je da svrnemo naš pogled na Isusovo uskrsnuće. Evo kako se u modernoj slici Isusovo uskrsnuće prikazuje.

U kršćanskoj se nauci čita, da je Riječ uzela tijelo: *Verbum caro factum est*. Ovo doslovno znači, da se je Isus u svima nama uputio (*c' est à la lettre que le Christ nous a tous incorporés*). Po ovom Kristovu činu mi smo svi postali njegova uda, a on naš život. Kad se je Isus uputio, došao je u doticaj s materijom, koju je morao predobiti i slavodobitno se njezina jarma otresti. On je po uskrsnuću svoje slavodobiče postigao, a i mi, u koliko smo njegova uda, postali smo baštinici njegove slave i dionici njegova savršenstva. U Isusu je sva tjelesna narav postigla vrhunac svog savršenstva. Ona bi bez njega bila u svedernom razvoju, usavršivala bi se, ali je po njemu dopila do tolikog stepena savršenstva, preko koga uopće više prekoračiti ne će.

Isus je došao do svog cilja, kamo i mi težimo. Njegovo nam je uskrsnuće uzorom u našem razvojnom usavršivanju. Kristovo je uskrsnuće uzrok, zalag i početak našega. Možemo reći, da smo na neki način već sada uskrsnuli, jer je naše tijelo u uskom spoju sa Isusovim slavnim. No ipak da postignemo onu slavu, koju je Isus dostigao, nije nam drugo, nego treba da općimo s njim i to po vjeri i sakramentima a osobito po euharistiji.

Krist, jer je postigao vrhovno savršenstvo, radi u cijelom svemiru! Dosljedno on radi i u Crkvi, koja je njegovo

tijelo. Život i povjest Crkve jest život i povjest Isusova djelovanja među nama.

U misli našega Francuza ovako maglovito tumačenje ima smisla. Ono mu se ukazuje jedino pravim i istinitim. Isusovo uskrsnuće ne smijemo tumačiti u kojekakvom prenesenom značenju, nego ga moramo tumačiti doslovno i stvarno (!), kako to Le Roy čini,¹

15. Nazor bez temelja.

Premda nam Le Roy nije ništa nova otkrio, ipak za sada ne ćemo ispitivati, pod čijim je utjecajem svu onu svoju nauku skalupio. Na pameti nam je glavno to, da dokažemo neispravnost njegova nazora ne samo sa strane teološke nego i sa one zdravog mišljenja.

Tko je pomno pročitao ono, što smo u posljednjoj točki izložili, mogao se je uvjeriti, da u nauci francuskog pisca neka otajna sila glavnu i jedinu ulogu igra. Ona se duhu namiče i na rad ga sili. Po njoj on sam sebi tijelo stvara, koje s njim poslije dolazi u protivbu. Ona ga ista goni da tijelo ostavi, a s novim se zaodjene. Ta sila čini, da se duh dotlen razvije, te se do božanstva vine i samim božanstvom konačno postane.

Prije svega svaka tvrdnja treba da ima svojih dokaza, ako ona nije baš očita, ne može da se razumno čovjeku nametne.

Le Roy tvrdi, da nema bitne razlike između duha i materije; da materija porađa duh, a ovaj opet materiju.

Zamislimo se malo u ovu tvrdnju! Pripustimo je na sud znanosti, pa vidimo, što ona o njoj kaže. Njezin je forum ne odobrava, a evo s kog razloga. Ne može joj da uđe u glavu, da su duh i materija jedno te isto. Dobro znade, da materija ne može nikomu života da daje. Haeckel² bi dosta bio žrtvovao, da mu je bilo moguće protumačiti život s pomoću kemične tvorbe i rastvorbe. Trudio se, varao je, izmišljao, ali je nepristrana znanost (Paulsen) žigosala ga žigom sramote, koji će svederno kroz vijekove na sebi nositi. Mineralogija i biologija prikazuju dva carstva skroz različna. Zaludu su moniste tražili utočišća

¹ „Encore une fois, je le répète, l'interprétation mystique de la resurrection est la seule véritable et complète, et c'est littéralement, qu'il faut la prendre non par simple manière de symbole et de métaphore“. Le Roy: „Dogme et critique“. str. 245.

² Ernest Haeckel, Die Welträthsel.

u fizično-kemičnim silama, da nađu spoj između materije i života, ali im nije uspjelo. Koliko su se trudili, da kemičnom sintezom protumače jednu samu stanicu, ali im je trud ostao uzaludan. Mnogo su napora uložili, da na umjetan način samo jednu biljku skalupe, ali im je posao ostao bezuspješan, jer se o nepristranu biološku znanost skrhao. Zvali su u pomoć sve razne fermentacije, utjecali su se kristalografiji, ali su i ovdje prošli, kao i u gornjim slučajevim.¹

Iskustvo i znanost, na koje se moderni toliko pozivlju, potvrđuje istinitost i ako na prvi mah priproste, ali u istinu prave i znanstvene tvrdnje: nemo dat quod non habet.

Ako ni iste eksperimentalne znanosti ne daju nikakva opravdana razloga gore iznesenoj teoriji, u ime čega se ona može modernom čovjeku namećat? Naše vrijeme, utopljeno u prirodne znanosti, tu traži riješenje zagonetnih pitanja. Želi da nađe željeni most između mineralogije i biologije, ali joj ne uspijeva.

Znanost je potpuno razočarala moniste, pod kojim god se ona vidom u svijetu očitovala. Ako kažu, da je sve na svijetu Bog a Bog opet sve, toj tvrdnji dokaza iznijet ne mogu; ako se zagrijavaju (moniste) za materiju i sve s njom istovetuju, s kojim dokazom da ovu nauku potkrijepe; ako sve istovetuju s duhom ljudskim i cijeli svemir njegovoj energiji pripisuju, naš duh takove snage u sebi ne čuti; ako tumače s pomoću neke sile, koja se duhu nameće, s njim zapovijeda, na usavršivanje ga nagoni, ova sila (*δύναμις*) također za se nikakva dokaza navest ne može.

Moderni dinamiste mogu reći, da je dostatan razlog njihovom nazoru sama težnja ljudskog sopstva sa sveđernim usavršivanjem. Doista, tko da ovu vitalnu snagu u nama zaniječe? Ta svaki od nas čuti neki unutrašnji nagon za svojim usavršivanjem. Ne samo da se ovo opaža kod pojedinaca, nego se ono očituje u cijelom ljudskom društvu, koje već kroz stoljeća sve sile ulaže da napreduje na putu razvoja. Sve ono, što se obrelo na polju znanosti i umjetnosti, na polju industrije i politike, sve to moramo da zahvalimo životnoj snazi, koja se u pojedincu i u društvu opaža. Premda je ova činjenica stalna, daje li ona Le Roy-u pravo, da dođe do onog zaključka? Može li uopće u njegovu nazoru o kakvom savršenstvu govorit? Mislimo da ne može, a evo razloga.

¹ Gemelli. O. M., I nuovi orizzonti della biologia, 1910.

Razvoj znanosti prikazuje postepeno usavršivanje i to tako usavršivanje, koje na sebi nosi biljeg razumnosti. Vijekovi rade po nekom stalnom planu. Potomci prosljede taj rad, te što nađu dobra, to usvoje, a nesavršeno odstrane. Uz vas genij Markonijev nigda ne bi došao do onako doista na prvi mah zamjernog iznašašća, da mu fizika nije već pripravila put, po kom ga je dovela do brzjava bez žica.

U empiriji i metafizici treba da nas netko vodi. U bezsvjesnoj težnji ne da se ništa trajna postignuti. U teoriji Le Roy sve to biva u nekom tajinstvenom snu. Besvjesna materija stvara duh, duh opet materiju; duh opet ostavlja tijelo, usavršuje se, uzimlje savršenije, dok napokon ne postane samo božanstvo. Svijestan i s dovoljnim znanjem snabdjeven učenjak može na nekim stalnim pretpostavkama doprinijeti svoj kamečak kulturnom razvoju; a nesvijestan i neuk svederno ustaje izvan svoga modernog razvoja.

Kod modernih je učenjaka sila (*δύναμις*) nedokazana, duh nedokazan, materija također nedokazana, a sve nam to hoće da nametnu! U ime čega? Jer je to savremeno! Nipošto nam ta bučna fraza „savremeno“ ne imponira. Razumnu čovjeku samo razlozi vrijede i ništa drugo. Kao što se je dosad zdrav čovjek klanjao razlogu, tako će i odslen. Čitava povjest ljudske misli svjedoči nam, da su se konačno sve zablude poklonile pred neodoljivom snagom ljudskog duha, tako mislimo, da će i ovaj savremeni nazor istu sudbinu pred razumom dočekat. Priznajmo moć, snagu, upliv ljudskoga duha ali onu, koja se može dokazat. Tlapnja pred očitim protivnim dokazima ne važe. Hoćemo silu i život ali pravu — a nipošto umišljenu! Želimo pragmatizam, dinamizam ali dokazani!¹

16. Čudna pojava.

Pogibeljna je moderna struja, tim je opasnija, što hoće da zauzme stanovište pravog i nepatvorenog kršćanstva. Opažamo kod modernih duhova jednu pojavu, koja se doista mora učiniti začudnom, barem u običnom smislu riječi, zdravu razumu. Le Roy se ponosi, što mu je jedan put uspjelo, da riješi onaj

¹ Dr. C. H. Vosen, Das Christentum, eine Apologie für jeden Gebildeten, Freiburg 1905. str. 429. Dobro kaže Vosen, da dokazima nepotkrijepljen nazor, nema prava na odgovor „denn eine Anschauung, die keine Beweise beibringt, hat auch keinen Anspruch auf Widerlegung“.

spor, koji je bio između znanosti i vjere nastao. Dapače tvrdi, da je on onaj, koji je spasio pravo značenje kršćanskog dogmata o Uskrsnuću. Još on dalje ide, pa se hvasta, da je sačuvao pravi značaj kršćanske teologije.

Ova je pojava za nas skroz barem pri svijetlu zdravog razuma neprotumačiva.

Kao temeljna točka kršćanske nauke, koja je od vijekova poznata, jest razlika između reda naravnog i vrhunarnog. Tomu dokaza ne treba tražiti. Nek se zaviri u povjest i pretresu borbe, koje je crkva s Pelagijancima i sa protestantima vodila, pak će mu ona kazati još davni smisao crkvene nauke. Dočim modernisti ovaj red u svom monističnom nazoru istovjetuju. No uza sve to ipak hoće da budu vjerni sinovi katoličke crkve!

Crkva uči, da je čovjek po Bogu uzdignut na vrhunarni red, s koga je po svom grijehu žalosno pao. Grijeh, koji je on počinio, uzrokom je, zašto se ljudi ne rađaju u milosti Božjoj. Dočim Le Roy uči, da je istočni grijeh sama borba između materije, koja se je otela uplivu duha; pa i ovo u njegovoj misli znači jednako misliti kako i Crkva!

Crkva i danas izjavljuje, da je Isusovo uskrsnuće jedna realna činjenica, koja se kao i ostali povjesni događaji povjesnim dokazima dokazati dade; a Loisy i Le Roy niječu tu nauku i svemu svijetu navješćuju, da s tim događajem povjest nema ništa zajedničkog.

No kod svih ovako oprečnih pojmova, ipak se ta dva pretstavnik moderne religiozne kritike smatraju kao da uče jednu te istu nauku, kao i katolička crkva.

Crkva naučaje, da je Bog osobno biće i od cijelog svemira bitno različit, a oni ili mu niječu osobni opstanak, ili ga s materijom, snagom, s našim duhom istovjetuju. Ipak ovo ništa ne smeta moderne kršćane, da kažu, e je njihova nauka jednaka sa onom Crkve!

Gore rekosmo, da je njihovo mišljenje za običnu, zdravu pamet neshvatljivo. Mi kažemo: Bog je osoban, oni kažu nije; mi tvrdimo, duh nije materija, a oni to niječu; naša je nauka, da se Isusovo uskrsnuće po svjedocima može dokazati, a oni se rugaju. Na koncu ipak tvrde, da jednako uče, što i mi. Opetovano tvrdimo: nepojmljivo za pamet, koja po svojoj naravnoj sklonosti sudi. Priznajemo, da nije ništa neshvatljivo za onu

pamet, koja hoće da uništi, kao moderna filozofija, i sami zakon proturječja.¹

Istina je, da u modernoj Bergsonovoj filosofiji i u nazoru, koji je Le Roy iznio, prestaje svaki spor između vjere i znanosti. Ali bi, nama se barem čini, bilo mnogo bolje, da bude se Francuz očitije izrazio, pa rekao: između vjere i znanosti ne može bit nesklada, kad se ona nužno mora da znanosti pokori. Teško da bude kakav spor između jednog moćnog kralja, komu su vojska i svi njegovi organi zdušno odani, a samo nekoliko buntovnika. Takav spor moćna kraljevska desnica lako rješava. Vjera je lutka u rukama filozofskog dinamizma, kojom on po svojoj miloj volji raspolaže. Ne može biti ni u povjesti, ni u kritici, ni u egzegezi bilo kakva nesporazuma, jer to svesmogući vladar, filozofski dinamizam sve istovetuje i svakomu jednako pravo daje.

Malu uslugu Le Roy katoličkoj nauci čini, kad govori o nemogućnosti nesklada između vjere i znanosti. To je priznanje tekar po svom vanjskom obliku, na riječi katoličkom slično, ali se u smislu kô nebo od zemlje razlikuje.

Mi kažemo, da ne može bit nesklada zato, jer Bog, koji je začetnik vjere, jest začetnik i znanosti. On, koji je u sebi sama savršenost, ne može se nać u proturječju. Nemoguće je, da nešto u vjeri tvrdi n. pr. da je sam on Bog, pa da to isto u znanosti poreče. To on ne može učinit, jer je savršen. Kad bi to učinio, već ne bi bio Bog. Ovo je razlog, zašto katolici uče, da ne može bit protimbe između vjere i znanosti, a nije uzrok istovjetovanje bijela i crna, lažna i istinita, duha i materije, kako to čine pristaše dinamičnog monizma.

Ne služi nam se mučiti za dokazat, da nas gore istaknuto mišljenje ne zadovoljava. Neka čitaoc sam pročita ono, što smo ondje iznijeli, pa nek nam kaže, da li ga moderna nauka zadovoljava? Naš razum pri njoj ostaje hladan, nezadovoljan. Tamo ne može da nađe ništa što bi njegovim težnjama udovoljilo. I na razum su se morali moderni barem i malo osvrnut. Sve su

¹ Le Roy l. c. str. 245. „Elle respecte (théorie précédente) intégralement les données de la théologie orthodoxe et conserve sonsens traditionnel au dogme de la résurrection“. „Études“, god. 44, 20. III. 1907. „La notion de vérité dans la philosophie nouvelle“, str. 728. „M. Wilbois n' a pas eiraint de poser cet loi: On progresse dans la science au allant vers le contradiction“. V. ono, što smo pisali u „Hrvatskoj Straži“ god. 1908. i to pod naslovom „Pojam istine u modernoj i u škol. filozofiji.“

dali nezasitnoj težnji slijepog čuvstva, a na razum se ni osvrnuli nijesu. Ta i on je naša moć i spada u taj nazovi dinamizam i modernu dinamičnu znanost, ali tu hrane za se ne nalazi. Zašto i za nj moderna religija nije barem štogod sačuvala? Mi tražimo i to s potpunim pravom od moderne religije, koja se s istim imenom znanosti ponosi, i to u ime same znanosti, da zadovolji težnjama razumnog stvora. Ako pak to ne može, tad je dostojno da odbijemo onu znanost, koja ruši, a ne sagrađuje¹.

(Svršit će se.)

¹ A. De Lapparent de l' académie des sciences, Science et apologetique, Paris, Bloud 1908., izd. 9. str. 294. „Au contraire, c' est au nom de la science bien comprise que nous devons condamner leurs methodes, et c' est notre droit strict de leur demander un compte sévere des destructions qu' ils operent, quand leur impuissance est si manifeste à remplacer ce qu' ils suppriment“.